

A KÖNYVTÁR MINDENKIÉ!?

EGYETEMES TERVEZÉS ÉS AUTIZMUS BARÁT KÖNYVTÁRAK

NÉMETH KATALIN

TARTALMI ÖSSZEFOGLALÓ

Az elmúlt évtizedekben folyamatosan kiemelt hangsúllyal szerepel nem csak a könyvtárak, hanem szinte minden épület- és szolgáltatás tervezésekor az akadálymentes környezet megvalósítása. A szakirodalom és a mindennapok gyakorlata azonban azt mutatja, hogy az egyetemes hozzáférés biztosításának gondolata elsősorban három nagyobb csoportot – mozgás-, látás- és hallássérültek – érint, míg mások, mint pl. az értelmi fogyatékosok, vagy az autizmussal élők számára kevésbé található célzott szolgáltatásfejlesztés. Az egyetemes tervezés elve abból indul ki, hogy már eleve mindenki számára igyekszik megfelelő teret kialakítani úgy, hogy ne legyen szükség semmilyen adaptációra speciális igényű felhasználó esetében sem. A tanulmány néhány lehetőséget mutat be, melyekkel a könyvtári környezet még szélesebb felhasználói kör számára válhat elérhetővé.

*„A könyvtár bővelkedett abban a csendben és rendben,
ami mindig a meglegedettség érzésével töltött el.”*

Daniel Tammet¹

Mindenki számára elérhető!?

Az elmúlt évtizedekben számos kezdeményezés született az esélyegyenlőség biztosítása és a fogyatékkal élők ellátása érdekében. Az 1998. évi XXVI. törvény 2013. évi módosítása átfogalmazta a fogyatékkal élő személy meghatározását, így kiterjesztette a pszichoszociális károsodásra is, hangsúlyozva a mindennapokban „a hatékony és másokkal egyenlő társadalmi részvételt”.² Ezzel összhangban az esélyegyenlőségi törvény³, valamint a könyvtári törvény⁴ is biztosítani kívánja az egyenlő hozzáférést minden állampolgár számára.

A 2011-es népszámlálási adatok alapján Magyarországon közel fél millió fogyatékkal élő ember, valamint családtagjaikkal együtt akár több mint egy millió érintett számára szükséges speciális ellátás. Az akadálymentesítés mellett kiemelt jelentőséggel bír a megfelelő információhoz való hozzájutás, mely az egyén szintjén biztosítja a lehetőségek teljes körű megismerését. Más oldalról nézve, a befogadó környezet sem rendelkezik sokszor megfelelő tájékozottsággal a fogyatékkal élők helyzetéről, szükségleteiről.⁵

Bartos Éva 2019-es tanulmánya 15 év magyar kezdeményezéseit tekintette át, melyek a fogyatékkal élők kulturális ellátását célozták, és noha számos sikert értek el a könyvtárak, van még tennivaló a folyamatos változás miatt is.⁶ *Téglási Ágnes* a hátrányos helyzetű olvasókról szóló írásában az angolszász szakirodalom bemutatásakor említi, hogy az 1990-es amerikai törvény (Americans with Disabilities Act – ADA), majd 2008-as kiegészítése (ADA Amendment Act – ADA AA) bővíti a hátrányos helyzetűek körét, így például a külföldi diákokra is vonatkozik a jogszabály. „Cél, a korlátoktól, gátló tényezőktől mentes környezet kialakítása, ami mindenki számára hozzáférhető vagy egyetemleges tervezésű (universal designed) szolgáltatást, teret, környezetet jelent. A hozzáférhetőség egyaránt vonatkozik szolgáltatásra, helyre vagy környezetre.”⁷

Az egyetemes tervezés és a könyvtári terek

Az *egyetemes tervezés* (universal design) alapkoncepcióját *Donald L. Mace*, amerikai építész fogalmazta meg. Lényege, hogy olyan környezetet teremtsünk, és olyan termékeket készítsünk, amelyeket mindenki képes használni. Az ötlet központi eleme, hogy ami szükséges néhány embernek, az előnyös lehet mások számára is, így például számos szolgáltatás válhat egyszerűbbé és áttekinthetőbbé. Nem véletlenül nevezik az egyetemes tervezést gyakran *befogadó tervezésnek*, mivel a legfőbb cél annak megvalósítása, hogy akár egy intézmény, de akár egy otthon is valóban mindenki számára használható legyen függetlenül az életkorától vagy állapotától. Természetesen nem lehet teljes mértékben kiküszöbölni a speciális szükségletű személyeket segítő eszközöket, így továbbra is nélkülözhetetlen például az indukciós hurok a hallássérültek, vagy a tapintható térkép a látássérültek számára, azonban ezek egyidejű megléte is hozzájárul a könyvtár egyetemes tervezéséhez. *Inger Maria Lid* három szintet különböztet meg. A mikroszint az egyéni szükségletek szintje, a középső a technikai megoldások, a makroszint pedig a legfelső, átfogó stratégia.⁸

Az egyetemes tervezés tehát nem kizárólag a fogyatékkal élők csoportjaira, hanem a tanulási nehézségekkel vagy viselkedési zavarokkal küzdőkre, illetve – adott pillanatban – bármilyen más szempontból hátrányos helyzetű vagy speciális szükségletű személyekre egyaránt ugyanolyan módon tekint, mint a társadalom bármely tagjára. Például Skócia legtöbb közkönyvtára „demencia barát” könyvtárnak vallja magát, amit a munkatársak képzése és érzékenyítése előzött meg.⁹ Az Európai Unió törekvéseivel összhangban a magyar közgyűjteményekben, így például a múzeumokban is megkezdődött a fizikai terek mellett a programok akadálymentesítése, melynek céljai között szerepel, hogy a társadalom minden tagja nyitottabbá és elfogadóbbá váljon. Természetesen megvan a szegregált programok előnye is, hiszen az integráció esetében jóval eltérőbb a résztvevők képessége, tudásszintje, azonban hosszú távon szerencsésebb volna, ha nem csak egy-egy kiemelt rendezvény alkalmával tudnák például az értelmileg akadályozottak is látogatni ezeket az intézményeket. Az

érzékenyítésre már csak azért is szükség van, mivel a megértés képességének hiánya vagy nehézsége lehet akár baleset vagy betegség következménye is.¹⁰ Az Óbudai Múzeum a 2010-ben végrehajtott fizikai és intellektuális akadálymentesítés után 2013-tól kezdett együttműködni az Óbudai Rehabilitációs és Foglalkoztatási Központtal, hogy középsúlyos értelmi fogyatékos felnőttek számára tartsanak múzeumi foglalkozást.¹¹

Kovácsné Koreny Ágnes a könyvtári terek használói szokásokon alapuló kialakítását vizsgálja, innen számos elem átemelhető a mindenki számára tervezett könyvtár koncepciójába is. A terek kihasználtságát és az egyes olvasótermek, állományrészek megközelítésének gyakorlatát több módszer szerint is lehet elemezni, illetve a megismert adatok alapján alakítani. A *mentális térképezés* és a *wayfinding*, avagy látogató irányítási rendszerek megkönnyíthetik és egyértelművé tehetik a terek megfelelő használatát.¹² 2009-ben Juhász Éva a Semmelweis Egyetem Központi Könyvtárában végzett *mystery shopping* vizsgálatot, melynek egyik eleme a könyvtárról készült térkép volt. A látogatók kezdetben nem találták meg a térképeket, ezért a könyvtár több pontján helyeztek el újabakat, a legnagyobb sikert azonban az jelentette, amikor fényképes alaprajz és térkép került a liftbe, amelyet már mindenki könnyen felfedezett.¹³ Ez az egyszerű lépés kifejezetten nagy segítség lehet például az autizmusban érintettek számára, ugyanakkor tipikus példája annak is, hogy minden felhasználó számára tájékoztatást nyújt.

Kék könyvtár, avagy autizmusbarát intézmények

Az egyetemes tervezés egyik legnagyobb nyertesei az autizmusban érintett személyek lehetnek. A jelenlegi terminológia szerint a *pervazív fejlődési zavarok* (pervasive developmental disorder – PPD) közé tartozik az *autizmus spektrumzavar* (autistic spectrum disorder – ASD), amelyet hivatalos diagnózisként a nyolcvanas évektől használnak. Az *Amerikai Pszichiátriai Társaság* adja ki a *Mentális zavarok diagnosztikai és statisztikai kézikönyvét* (Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders – DSM), amelynek ötödik kiadása, a DSM-5 már nem különböztet meg alkategóriákat, így például az *Asperger-szindróma*, mint az autizmus „enyhébb” változata, sem alkot önálló csoport.¹⁴ Magyarországon is számos magyar nyelvű szakirodalom¹⁵ vált elérhetővé, amelyekre szükség van egyrészt a diagnosztizált esetek számának növekedése miatt, másrészt a tévhitek és bizonytalanságok csökkentése érdekében. Hazánkban a *betegségek nemzetközi osztályozása* (BNO, The International Statistical Classification of Diseases and Related Health Problems ICD) a mentális és viselkedészavarok közé sorolja az autizmus különböző megjelenési formáit, azonban mind az amerikai, mind a nemzetközi rendszer is alapvetően egyetért abban, hogy az autizmus spektrumzavar mint elnevezés tükrözi az érintettek közötti jelentős különbségeket.¹⁶ Épp eme eltérések állítják számos kihívás elé mind az autizmussal élőket, mind környezetüket. Van

ugyan a legtöbb esetben alkalmazható, bevált recept, azonban a spektrumon lévőknek lehetnek kifejezetten egyéni igényeik és szükségleteik.

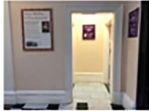
Az ENSZ 2007. december 18-án kelt 62/139-es határozata alapján április 2-a az autizmus világnapja (World Autism Awareness Day – WAAD), amelynek célja, hogy minél többen megismerjék az autizmust és be-, illetve elfogadóbbá tegyék a társadalmat az autizmussal élők iránt. Ezen a napon világszerte számos épületet világítanak meg kék színnel, és biztatják az embereket, hogy viseljenek kék ruhát, vagy például változtassák meg twitter-profiljukat.¹⁷

Az autizmus spektrumzavarban érintettek egyik jellemző tünete a szociális készségek alacsony szintje és a sajátos gondolkodás, kívülről furcsának tűnő asszociációs láncok, ugrások, vagy épp az explicit értés, a mondottak szó szerint vétele. Épp így előfordul a szenzoros túlérzékenység akár hangokra vagy például szagokra. Az önnugtató megjelenése a repetitív mozgásokban, mint a hintázás, vagy a fizikai érintés kerülése, de akár az egyetlen témában való elmélyülés is jel lehet. A sokféle megjelenési forma miatt nehéz a pontos diagnózis felállítása, és sokan vannak, akik ugyan nem kapnak hivatalos szakvéleményt, de mégis rendelkeznek autisztikus vonásokkal.¹⁸ Számos kezdeményezés született az elmúlt években, melyek igyekeznek támogatni az autizmussal élőket.

Nagy-Britannia kiemelten foglalkozik az ASD-vel, így például a *National Autistic Society*¹⁹ megalapította az *Autizmus Barát Díjat* (The Autism Friendly Award), amit azok a vállalkozások kaphatnak, akik szolgáltatásaikat az autizmussal élők számára is elérhetővé teszik, valamint munkatársaik részt vesznek képzésen, melyen megismerhetik azokat a módszereket, amelyekkel hatékonyan tudnak segíteni.²⁰ Díjazott lett például Bath római fürdője, amelynek honlapján részletes információs füzet érhető el autizmussal élők számára, de segítséget nyújtanak a más fogyatékkal élőknél is. A fürdő történetének bemutatása mellett minden egyéb hasznos tudnivaló megtalálható, mint a nyitva tartás, a mosdók, étkezési lehetőség, eligazító táblák, hol és kitől lehet segítséget kérni, vagy hogy a személyzet kék ingben fehér-lila névtáblával dolgozik. Kifejezetten az autizmussal élők számára segítség a vizuális történet (1. ábra), mely segít előre megtervezni és átgondolni a látogatást.²¹

Nemcsak közgyűjtemények, hanem akár nagy áruházak is nyitnak az autizmussal élők felé. Így tett az ASDA, Anglia második legnagyobb üzletlánc, amikor 2016-ban bevezették a csendes órát. Hatvan percig nem szól zene, lekapcsolják a felvonókat, a személyzet pedig térképekkel segíti szóbeli tájékoztatás helyett a vásárlókat.²² Hasonló kezdeményezést vezetett be a *Decathlon* Magyarországon, amikor 2018 októberétől minden hónap első hétfőjén 14–16 óra között biztosít csendes órát vásárlói számára. A zene kikapcsolása mellett csökkentett világítással segítik a szenzoros érzékenység miatti túltelítődés elkerülését. Az áruház honlapján ingertérkép található, mely segít felkészülni a különböző területek hang- és fényhatásaira.²³

A KÖNYVTÁR MINDENKIÉ!? EGYETEMES TERVEZÉS ÉS AUTIZMUS BARÁT...

<p>VISITING THE ROMAN BATHS</p> 	<p>I am going to visit The Roman Baths with</p> <p>.....</p> <p><i>You may like to draw a picture of you and your companions here.</i></p>
<p>When I arrive at The Roman Baths, I will use these doors to go inside.</p> <p>I will see a security guard by the door, but I don't need to be scared, they are there to look after me. I can say Hello if I want to.</p>	<p>I will go straight ahead ↑ through these doors to go into the museum.</p> <p>If I need to, I can turn left ← to use the men's toilets or right → to use the ladies toilets.</p> <div style="display: flex; justify-content: space-around;"> </div> <div style="display: flex; justify-content: space-around; font-size: small;"> <p>Stairs to Men's Toilets</p> <p>Corridor to Ladies Toilets</p> <p>Entrance to adapted toilet</p> </div>

1. ábra

Bath római fürdőjéhez készített szociális történet

Forrás: https://www.romanbaths.co.uk/sites/roman_baths/files/heritage/Visual%20Story.pdf

A *Premier Kultcafé* többszörösen kíván megoldást nyújtani, hiszen fogyatékos-ság-ba-rát közösségi és kulturális tér, mely integrált munkahelyként kínál kávézót, pékséget, mozit és egy akadálymentes rendezvénytermet különféle programokkal.²⁴ A hely az

autizmussal élők egy része számára azonban zavaró lehet, mivel ingergazdag környezet, ami túltelítődést okozhat.

Az *Országos Idegennyelvű Könyvtár* 2010–2011-ben egy KMOP pályázat keretében igyekezett megoldani a komplex akadálymentesítést, melynek előkészítésében a fogyatékkal élők érdekképviselői szervezetei (Siketek és Nagyothallók Országos Szövetsége, SINOSZ, Magyar Vakok és Gyengénlátók Országos Szövetsége, MVGYOSZ, Mozgáskorlátozottak Egyesületeinek Országos Szövetsége, MEOSZ) és más szakemberek is részt vettek. A kerekesszékkal való bejárás lehetősége, az indukciós hurokkal való jelerősítés itt is megtörtént, ami viszont mások számára is igazán hasznos lehet, az információs rendszer átalakítása, így készülhettek megfelelő méretű és kontrasztú feliratok, térképek.²⁵ A honlapon elérhető hangostérkép²⁶ is, mely az autizmussal élőket is segítheti, hogy előre felkészüljenek a látogatásra.

A könyvek fontos szerepet játszanak a gyerekek életében, szórakoztatnak, segítenek a tanulásban, és fejlesztik az empátia képességét. Az autizmussal élő gyermekek számára útjelzők lehetnek a szociális útvesztőben, miközben menedékként is szolgálhatnak. A verses képeskönyvek támogathatják a nyelv elsajátítását, miközben elmélyíthetik a családhoz való kötődést. A könyvtárakat felkeresve amellet, hogy számos esetben jelentenek biztonságos teret, számos ijesztő tényezőt is tartogatnak a látogatók számára. Egy ASD-s megrémülhet az ismeretlen emberektől, összezavarodhat a túl erős fénytől, a suttogásoktól, a vonalkód-leolvasó hangjától. 2015-ben a *Gyermek- és Iskolai Könyvtárvezetők Egyesülete* (The Association of Senior Children's and Education Librarians – ASCEL UK) a *Dimensions* non-profit szervezettel együttműködve dolgozott ki ajánlásokat, és készített egy 10 perces rövidfilmet az autizmus barát könyvtárakról.²⁷ A *Dimensions* honlapjáról is letölthető számos segédanyag, így például kifejezetten könyvtárra írt szociális történet mintája, valamint konkrét ötletek:²⁸

- Tolerancia: az autizmus nem mindig látható, ha valaki furcsán viselkedik, legyenek türelmesek, és ne ítélkezzünk.
- Kommunikáció: közvetlenül az autizmussal élőhöz beszéljünk, ne a kísérőhöz. Eldöntendő kérdéseket tegyünk fel, amire igennel vagy nemmel válaszolhat. Kerüljük a nyitott kérdéseket, mint a „Milyen könyveket szeretsz?”
- Személyes tér: csendes rész, ahova visszavonulhat, akár önálló csendes szoba.
- A könyvtárak épp a csend és rend miatt kedveltek az autisták körében, de vannak autizmussal élők, aki maguk adnak ki hangokat, például magukban beszélnek vagy mozognak. Tisztázni kell a szabályokat, hogy a könyvtár autizmus barát, épp ezért a zaj csak bizonyos szintig elfogadható.
- Jelek, térképek, felvilágosítás: legyen jól látható, hogy a könyvtár autizmus barát, legyenek egyértelmű feliratok, térkép ne csak a bejáratnál.
- Helyezzünk el fülvédőt a bejáratnál.
- Ne használjunk kézzzáritót a mosdókban.²⁹

A KÖNYVTÁR MINDENKIÉ!? EGYETEMES TERVEZÉS ÉS AUTIZMUS BARÁT...

<i>Mielőtt a könyvtárba megek</i>	
<p>A [szúrja be a könyvtár nevét] megek</p> <p>Ha ideges vagyok, hogy mennem kell, beszélhetek valakivel és kérdezhetek tőle. Felhívhatok valakit [szúrja be a személy telefonszámát]</p>	<p>[Szúrja be a könyvtár épületének képét]</p>
<p>Megkérhetem, hogy vezessen körbe</p>	<p>[Szúrjon be egy képet a könyvtár belső teréről]</p>
<i>A könyvtárról</i>	
<p>Vannak ott emberek, akik ott dolgoznak és ahiktől kérdezhetek</p>	
<p>A könyvtár általában csendes hely, ahol az emberek olvasnak, pihennek, halkán beszélgetnek</p>	
<p>Néha zajos is lehet. Ha zajos, akkor beszélhetek a könyvtárossal</p>	

2. ábra

Szociális történet a Dimensions és az ASCEL UK összeállításában

Forrás: <https://www.dimensions-uk.org/get-involved/campaigns/autism-friendly-libraries/download-free-training-libraries>

A 2. ábrán látható szociális történetben akár minden kép lecserélhető az adott könyvtár és dolgozóinak fotóira, mivel épp ezeknek a képes leírásoknak a célja, hogy az olvasó már előre megismerje a helyszínt és a könyvtárosokat, így sokkal magabiztosabban keresse fel a könyvtárat. Magyarországon például a *Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár* (FSZEK) Üllői úti tagkönyvtára vállalta, hogy minden hónap utolsó keddjén várja „Csendes óra” keretében az autizmussal élőket 15–16 óra között.³⁰ Az autizmussal élők számára rendkívül fontos a kiszámíthatóság, a következetesség és a rendszer. Ezt jellemzően minden könyvtár képes biztosítani. Igény lehet például kézfertőtlenítő elhelyezése, tisztaság iránti fokozott igény esetén, vagy akár a színek, a bútorok, a berendezés speciális összetételére, noha ebben az esetben már jóval nehezebb mindenkinek megfelelő összehatást elérni, de a szakmai szervezetekkel való egyeztetés segíthet.

A személyes látogatást szinte minden esetben megelőzi az interneten történő tájékozódás, az alapinformációk begyűjtése. Ahhoz, hogy az intézmény felkeresése vonzó lehetőség legyen, már a webes felületeknek is felhasználóbarátnak kell lenni, mégpedig minden látogató számára. A honlapkészítők abból indulnak ki, hogy az egészséges ember rápillantva a weblapra, rögtön átlátja annak logikáját, felismeri tartalmi elemeit, azonban látássérültek számára ez a gyors áttekintés nem létezik. Egy megfelelően kódolt oldal segítheti a vak olvasót is a gyorsabb tájékozódásban köszönhetően a felolvasó szoftvereknek.³¹ Célszerű lenne már eleve olyan struktúrába szervezni a közölni kívánt tartalmat, ami az egészséges olvasó, a gyengén látó, a vak, vagy akár a gyengébb értelmi képességgel rendelkező, illetve az autizmussal élő számára is könnyen megismerhető. Utóbbi csoport tagjai számára kifejezetten zavaróak a zsúfolt, színes honlapok. A jól strukturált, egyszerre kevesebb információt közlő honlapok könnyebben feldolgozhatók.

A könyvtári környezetben is megjelenő *társadalmi felelősségvállalás* (corporate social responsibility – CSR) részterületei között számos kapcsolódó pontot találunk. Az esélyegyenlőség elősegítése mellett a képzés és az egészségmegőrzés is összefügg az egyetemes hozzáférés alap gondolatával.³² A könyvtárosképzések között az esélyegyenlőség szempontjából több tanfolyam is foglalkozik az akadálymentesítéssel, vagy gondolhatunk a jelnyelv elsajátítására is, valamint már megjelent az autizmus témája is. Az egyetemes hozzáféréshez hozzájárulhat az egészségtudatosság hangsúlyozása, előadások szervezése, hiteles információ és dokumentumok szolgáltatása. A multifunkciós könyvtár egyik üzenete, hogy a XXI. században sem hanyagolható el a modern szolgáltatások, a digitalizálási projektek mellett a könyvtár szociális funkciója és közösségteremtő ereje.³³

Záró gondolatok

Az egyetemes tervezés vagy más néven befogadó tervezés abból a koncepcióból indul ki, hogy mindenki számára biztosítsa a hozzáférést és a szolgáltatások igénybevételét.

Lehetőségeikhez mérten a fogyatékkal élőknek se legyen szüksége speciális eszközök használatára. Az autizmussal élők száma egyre növekszik, azonban ők olyan sokszínű csoportot alkotnak, hogy azokkal az apró változtatásokkal, melyekkel számukra igyekszünk segítséget nyújtani, szinte észrevétlenül mindenkinek megkönnyítjük a könyvtárak használatát, a fizikai és a virtuális terekben való eligazodást.

Irodalom és jegyzetek

1. TAMMET, Daniel: Kék napon születtem: egy autista zseni memoárja. Budapest, Európa Könyvkiadó, 2019. 91–92. p.
2. 1998. évi XXVI. törvény a fogyatékos személyek jogairól és esélyegyenlőségük biztosításáról. Forrás: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99800026.TV> [2019. május 31.], valamint 2013. évi LXII. törvény a fogyatékos személyek jogairól és esélyegyenlőségük biztosításáról szóló 1998. évi XXVI. törvény módosításáról. Forrás: <https://mkogy.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A1300062.TV> [2019. május 31.]
3. 2003. évi CXXV. törvény az egyenlő bánásmódról és az esélyegyenlőség előmozdításáról. Forrás: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A0300125.TV> [2019. május 31.]
4. 1997. évi CXL. törvény a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről. Forrás: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99700140.TV> [2019. május 31.]
5. Montázs projekt. Megvalósíthatósági tanulmány 2018. Forrás: http://fszk.hu/wp-content/uploads/2018/03/FSZK_EFOP_192_MT_1sz_modositas_180314.pdf [2019. június 2.]
6. BARTOS Éva: Társadalmi követelmények és igények speciális könyvtári ellátásra. = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 66. évf. 3. sz. 2019. 149–152. p. Forrás: <https://tmt.omikk.bme.hu/tmt/article/view/11105/12711> [2019. június 2.]
7. TÉGLÁSI Ágnes: Hátrányos helyzetű könyvtárhasználók ellátása. Nemzetközi kitekintés. = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 66. évf. 2. sz. 2019. 91–95. p. Forrás: <https://tmt.omikk.bme.hu/tmt/article/view/10620/12166> [2019. június 2.]
8. NYGAARD, Knut M.: What is universal design. Theories, terms and trends. Paper presented at: IFLA WLIC 2018 – Kuala Lumpur, Malaysia – Transform Libraries, Transform Societies in Session 94 - Library Service to People with Special Needs, Public Libraries and Library Services to Persons with Print Disabilities. Forrás: <http://library.ifla.org/2250/1/094-nygaard-en.pdf> [2019. június 2.]
9. FREEMAN, Mark: Universal Design in UK Libraries: Best practice in British public libraries. Paper presented at: IFLA WLIC 2018 – Kuala Lumpur, Malaysia – Transform Libraries, Transform Societies in Session 94 - Library Service to People with Special Needs, Public Libraries and Library Services to Persons with Print Disabilities. 2. p. Forrás: <http://library.ifla.org/2251/1/094-freeman-en.pdf> [2019. június 2.]
10. DABI-FARKAS Rita: Akadálymentes múzeumi programok. = Szociálpedagógia, 3. évf. 1–2. sz. 2015. 84–87. p. Forrás: <http://real-j.mtak.hu/12222/8/szocped%202015%201-2%20M%C3%BAzeumpedag%C3%B3gia.pdf> [2019. június 2.]
11. FELBERMANN Judit: Egyenlő eséllyel mást, másképp – Értelmi fogyatékosok az Óbudai Múzeumban. = Szociálpedagógia, 3. évf. 1–2. sz. 2015. 79–93. p. Forrás: <http://real-j.mtak.hu/12222/8/szocped%202015%201-2%20M%C3%BAzeumpedag%C3%B3gia.pdf>

- mtak.hu/12222/8/szocped%202015%201-2%20M%C3%BAzeumpedag%C3%B3gia.pdf [2019. június 2.]
12. KOVÁCSNÉ KORENY Ágnes: A közkönyvtárak belső tereinek alakítása a használói szokások vizsgálata alapján. = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 65. évf. 6. sz. 2018. 332–349. p. Forrás: <https://tmt.omikk.bme.hu/tmt/article/view/4109/10340> [2019. június 2.]
 13. JUHÁSZ Éva: Titokzatos olvasók: a „mystery shopping” alkalmazása könyvtári környezetben. = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 56. évf. 6. sz. 2009. 267. p. Forrás: http://epa.oszk.hu/03000/03071/00022/pdf/EPA03071_tmt_2009_06_259-269.pdf [2019. május 31.]
 14. VOLKMAR, Fred. L. – Wiesner, Lisa A.: Az autizmus kézikönyve: amit minden szülőnek, családtagnak és tanárnak tudni kell. Budapest, AOSZ, 2013. 12-39. p.
 15. Autizmus-kötetek. = Könyvtári Levelező/Lap, 28. évf. 2016. 2. sz. 19-21. p., ATTWOOD, Tony: Az Asperger-szindróma kézikönyve: szülőknek, pedagógusoknak, szakembereknek. Budapest, Animus, 2015. 400 p.; ATTWOOD, Tony: Különös gyerekek: kalauz az Aspergerszindrómáról szülőknek és nevelőknek. Budapest, Animus, 2018. 224 p.; NOTBOHM, Ellen – ZYSK, Veronica: Ezeregy nagyszerű ötlet autizmussal élő vagy Asperger-szindrómás gyerekek neveléséhez és tanításához. Budapest, Akadémiai Kiadó, 2016. 346 p.
 16. Autizmus-BNO-kódok. Forrás: <https://marsalapitvany.hu/autizmus-bno-kodok> [2019. június 13.]
 17. Ragyogj kéken kampány! Forrás: <http://aosz.hu/vilagnap2019> [2019. június 13.]
 18. GRANDIN, Temple: Képekben gondolkodom. Életem az autizmussal. Budapest, Park Könyvkiadó, 2006. 55–88. p.
 19. National Autistic Society. Forrás: <https://www.autism.org.uk> [2019. június 23.]
 20. The Autism Friendly Award. Forrás: <https://www.autism.org.uk/professionals/autism-friendly-award.aspx> [2019. június 30.]
 21. Akadálymentes hozzáférés Bath római fürdőjében. Forrás: <https://www.romanbaths.co.uk/accessibility> [2019. június 28.]
 22. ASDA. Inclusive hour. Forrás: <https://corporate.asda.com/blog/2019/02/05/were-extending-our-dementia-and-autism-friendly-inclusive-hour-trial-to-more-stores> és <https://corporate.asda.com/blog/2016/04/26/asda-living-manager-introduces-quiet-hour-to-help-autistic-customers> [2019. május 31.]
 23. Decathlon. Csendes nyitva tartás. Forrás: <https://www.decathlon.hu/csendes-nyitvatartas.html> [2019. május 31.]
 24. Premier Kultcafé. Forrás: <http://www.premiercafe.hu> [2019. május 31.]
 25. HORVÁTH István – OSZTROZICS Katalin: Komplex akadálymentesítés. A KMOP pályázat megvalósítása az OIK-ban. = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 60. évf. 9. sz. 2013. 367–376. p. Forrás: <https://tmt.omikk.bme.hu/tmt/article/view/628/10534> [2019. június 2.]
 26. Hangos térkép. Országos Idegennyelvű Könyvtár. Forrás: <https://www.oik.hu/hangzoanya?jsessionid=72845AE0283E1090DCEE47694FCD23EE> [2019. június 23.]
 27. MEARS, Sarah: It takes a community to raise a reader: Autism friendly libraries. Paper presented at: IFLA WLIC 2017 – Wrocław, Poland – Libraries. Solidarity. Society. in

- Session 138 - Literacy and Reading, LibrariesforChildren and Young Adults, Public Libraries and SchoolLibraries. <http://library.ifla.org/1744/1/138-mears-en.pdf> [2019. június 2.]; Tréning video az autizmus barát könyvtár kialakításához. Forrás: <https://www.youtube.com/watch?v=BJLbbJW1BpA&feature=youtu.be> [2019. június 23.]
28. Autizmus barát könyvtárak. Forrás: <https://www.dimensions-uk.org/get-involved/campaigns/autism-friendly-libraries> [2019. május 31.]
29. Típek az autizmus barát könyvtárhoz. Forrás: <https://www.dimensions-uk.org/get-involved/campaigns/autism-friendly-libraries/download-free-training-libraries> [2019. június 23.]
30. Csendes óra. Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Üllői úti könyvtára. Forrás: http://www.fszek.hu/konyvtaraink/ulloi_ut_255_/rendezvenyek/?article_hid=39215 [2019. május 31.]
31. KOSZTYÁNNÉ MÁTRAI Rita: MEK hallgatva: a Magyar Elektronikus Könyvtár egyszerűsített felülete képernyőolvasóval. In: Kiszl Péter – Csík Tibor (szerk.): Valóságos könyvtár – könyvtári valóság. Könyvtár- és információtudományi tanulmányok 2018. Budapest, ELTE BTK Könyvtár- és Információtudományi Intézet, 2018. 241–247. p. Forrás: <https://doi.org/10.21862/vkkv2018.241> [2019. június 23.]
32. SENKEI-KIS Zoltán: Társadalmi felelősségvállalás a könyvtárakban. In: Kiszl Péter – Csík Tibor (szerk.): Valóságos könyvtár – könyvtári valóság. Könyvtár- és információtudományi tanulmányok 2018. Budapest, ELTE BTK Könyvtár- és Információtudományi Intézet, 2018. 231–239. p. Forrás: <https://doi.org/10.21862/vkkv2018.231> [2019. június 23.]
33. KISZL Péter: Könyvtárak a közösségért – New Yorkban. = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 61. évf. 9. sz. 2014. 316. p. Forrás: <http://tmt.omikk.bme.hu/tmt/article/view/433/10493> [2019. június 23.]

Németh Katalin az ELTE BTK Könyvtár- és Információtudományi Intézetének adjunktusa és oktatásfelelőse, a Magyar Könyvtárosok Egyesületének tagja. Kutatási területe: könyvtári menedzsment, ügyfélkapcsolat-menedzsment.
ORCID: 0000-0003-4608-4855